OBSERVAŢII ASUPRA LOCUŢIUNILOR ADVERBIALE DE TIPUL: *LA NIMEREALĂ, DIN GREŞEALĂ, LA REPEZEALĂ*

„…*orice limbă, fie ea cât de incultă, are expresiunile sale particulare şi ingenioase cari ar fi intraductibile în limba cea mai cultă*."
(Lazăr Şăineanu)

REMARQUES SUR DES LOCUTIONS ADVERBIALES QUI CONTIENNENT LE SUFFIXE *-EALĂ: LA NIMEREALĂ* 'AU HASARD, AU PETIT BONHEUR', *DIN GREŞEALĂ* 'PAR ERREUR, PAR MÉGARDE', *LA REPEZEALĂ* 'À LA HÂTE, À LA SAUVETTE, À LA VA-VITE'

(Résumé)

Dans son intervention, l'auteur se propose de surprendre la manière dont certaines locutions adverbiales caractéristiques de la langue parlée se constituent, en particulier de nos jours. Même si, au commencement, celles-ci ne sont attestées que sporadiquement, avec le temps, elles se sont généralisées. Il semble que leur origine doive être recherchée surtout dans les parlers du sud, à partir desquels elles se sont ultérieurement répandues dans les autres régions et dans la langue littéraire. À l'appui de cette hypothèse, il faut mentionner le fait que le suffixe ***-eală*** connaît une large diffusion dans le sud du territoire linguistique daco-roumain. Quant à la préposition qui accompagne le nom, afin de former une locution, elle a assez souvent une valeur modale.

De même, l'auteur tente de réaliser un inventaire quasi-complet qui puisse l'aider à une délimitation adéquate des faits de langue. Dans sa démarche, il valorise des données offertes par les ouvrages lexicographiques, ainsi que par l'Internet.

L'analyse de ce type d'unités phraséologiques permettra ainsi l'identification d'un sous-type, souvent inclus dans le mélange hétéroclite de la classe généreuse des locutions constituées d'une préposition et d'un nom.

Cuvinte-cheie: adverb, locuţiuni adverbiale, clasificare, dinamică, diacronie, sincronie, analogie, variaţie frazeologică.

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

Mots-clés: adverbe, locutions adverbiales, classification, dynamique, diachronie, synchronie, analogie, variation phraséologique.

0. Lărgirea ariei de investigare şi noile tendinţe în interpretarea faptelor de limbă diacronice ori sincronice au făcut ca, în anii din urmă, studiul locuţiunilor să reintre în atenţia specialiştilor (Colţun 2000, Căpăţână 2000, Groza 2005, Scherf 2006, Cernea 2009, Munteanu 2013), care au încercat să circumscrie cât mai bine inventarul frazeologic românesc, detaşându-se, într-un anumit fel, de clasificările generalizatoare anterior realizate (Ioaniţescu 1956, Dimitrescu 1958, Nica 1963, 1967, Bulgăr 1960, 1971, Dragomirescu 1961, 1963, 1964, Boroianu 1974, Hristea 1994), care nu dădeau seamă decât parţial de modul de structurare ori de multitudinea semnificaţiilor.

1. Chiar dacă analiza unui număr mare de unităţi frazeologice româneşti este, cu certitudine, interesantă şi profitabilă în perspectivă lingvistică, în studiul de faţă ne vom opri doar asupra locuţiunilor adverbiale româneşti, al căror număr şi a căror complexitate se apropie de clasa locuţiunilor verbale (Dimitrescu 1958), care sunt, de departe, cel mai bine reprezentate în limba română.

1.1. În veacul trecut, locuţiunile adverbiale româneşti au fost şi ele studiate îndeaproape, iar o primă abordare, în afara discuţiilor punctuale prezente în diverse lucrări de gramatică, o datorăm lui Gh. N. Dragomirescu care, după realizarea unui inventar sumar şi prin elaborarea unor principii de identificare a locuţiunilor adverbiale, observă că acestea „*reprezintă, în genere, expresii perifrastice ale adverbului, adică expresii analitice ale ideii adverbiale*” (1961: 67).

De asemenea, am reţinut şi opinia Ceciliei Căpăţână, care consideră că „*trăsătura fundamentală a locuţiunilor adverbiale o reprezintă fuziunea semantică a elementelor alcătuitoare într-un tipar sintactic invariabil, determinarea contextuală, iar trăsăturile particulare sunt: posibilitatea redusă de disociere* […], *ordinea fixă a elementelor, gradul diferit de sudură a elementelor*” (2000: 106).

La rândul său, Gabriela Pană Dindelegan susţine că locuţiunea adverbială trebuie înţeleasă ca un „*grup fix de cuvinte care apare cu semnificaţia globală a unui adverb, iar, sintactic, satisface contextele proprii adverbului şi funcţiile acestuia*” (2001: 29).

În paginile GALR I, locuţiunile adverbiale sunt definite din punct de vedere structural, precizându-se că „*sunt formate din două sau mai multe cuvinte constituite în grupări unitare sintactic, echivalente cu un adverb*, [iar],

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

spre deosebire de alte tipuri de locuţiuni (verbale, prepoziţionale), la care participă obligatoriu un component reprezentând partea de vorbire respectivă, adverbul nu constituie o componentă necesară în cazul locuţiunilor adverbiale." (2008: 590)

1.1.1. Prin urmare, din aceste câteva încercări delimitative, rezultă că definirea locuţiunilor adverbiale s-a făcut ţinându-se cont, în general, de elementele alcătuitoare şi de echivalarea lor cu un adverb, în parte modal, dar nu în mod absolut. În legătură cu structura unităţilor frazeologice adverbiale, aceastea se situează sub semnul unei eterogenităţi, pe care lingviştii au încercat să o reducă la anumite tipuri, care să permită o mai judicioasă interpretare.

1.2. În acest sens, pentru o circumscriere adecvată, am reţinut tipologia propusă de către autorii GALR I (2008: 590), care identifică două tipuri majore, şi anume cel cu structură simplă şi cel cu structură complexă, la care se adaugă aşa-numitele grupări locuţionale, în a căror clasificare a fost avut în vedere caracterul lor fix.

1.2.1. Locuţiunile adverbiale simple sunt alcătuite, în principal, dintr-o prepoziţie şi o parte de vorbire (substantiv, pronume, numeral, adjectiv, adverb):

- prepoziţie/ prepoziţii + substantiv: ***în spate***, ***de-a dura***, ***pe de rost***, ***fără veste***, ***de pildă***, ***în fine***, ***ab initio*** (majoritatea s-au creat pe tărâm românesc, iar altele au fost împrumutate sau preluate *tale quale*);
- prepoziţie + adjectiv: ***pe bune***, ***pe scurt***, ***pe larg***, ***din plin***;
- prepoziţie + verb la participiu/ supin: ***pe încercate***, ***din auzite***, ***pe nimerite***, ***pe verificate***.

1.2.2. Locuţiunile adverbiale complexe sunt, în general, compuse din minimum trei elemente constitutive, dintre care unul are rol relaţional: ***nas în nas***, ***cât de cât***, ***puţin câte puţin***, ***aşa şi aşa***, ***de voie***, ***de nevoie***, ***cu cât***, ***cu mât***, ***una peste alta;*** de asemenea, din această categorie, fac parte şi locuţiunile obţinute prin simpla asociere a termenilor: ***mai ales***, ***nici gând***, ***fără doar şi poate***, ***când cum***.

1.2.3. La aceste două subtipuri, se adaugă şi grupările locuţionale cu structură şi semantism unitar (***nici în ruptul capului***, ***la lăsarea serii***, ***la paştele cailor***, ***la vara cailor***, ***la tot pasul),*** care sunt destul de numeroase şi care, uneori, au structură propoziţională (***cât ai bate din palme***, ***cât îl ţine gura***, ***cât ai zice peşte***, ***când se crapă de ziuă***, ***cât*** (***e***) ***negru sub unghie***, ***când ţi-e lumea mai dragă***, ***unde a înţărcat dracul iapa***, ***de când nemţii cu coadă***), valoarea lor rămânând însă adverbială, cu funcţie intrapropoziţională, iar rolul relatemului este anulat, adică nu generează funcţie interpropoziţională, ci doar anticipă semnificaţia globală a unităţii frazeologice: modală, cantitativă, temporală ori locală.

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

1.3. Dintre tipurile de locuţiuni adverbiale simple descrise *supra*, ne vom opri asupra primului (prepoziţie + substantiv), care este, de departe, cel mai bine reprezentat în limba română şi care cunoaşte un inventar bogat şi, implicit, diversificat (Căpăţână 2000, Colţun 2000, Chircu-Buftea 2011).

2. Din aceeaşi categorie, fac parte şi locuţiunile adverbiale alcătuite dintr-o prepoziţie (simplă sau compusă) şi un substantiv derivat cu ajutorul sufixului –***eală*** (var. -***ială***, -***ală***).[1] Numărul acestora este important şi putem considera că avem a face cu o adevărată clasă de locuţiuni adverbiale, care n-a fost îndeajuns studiată şi care, la rândul ei, cunoaşte mai multe subtipuri, ale căror semnificaţii sunt determinate, în general, de sensul prepoziţiei[2], care poate fi: modal (***de*** sau ***la***: ***de mântuială***, ***la iveală***), instrumental (***cu***: ***cu rânduială***), privativ (***fără*** ± ***de***: ***fără*** (***de***) ***îndoială***), cauzal (***din***: ***din nimereală***) ori intenţional (***la***: ***la plesneală***) în funcţie de context, deoarece, aşa cum se subliniază în GALR I, deseori „*prepoziţiile au un sens intrinsec, comun majorităţii sensurilor contextuale ale unei prepoziţii, şi unul sau mai multe sensuri dependente de context*" (2008: 624).

2.1.1. Parcurgerea vechilor noastre scrieri munteneşti sau cu strat de limbă muntenesc a permis identificarea unor locuţiuni adverbiale pe care le analizăm în studiul nostru:

> (1) „*…că leagea amu* ***den tocmeală*** *slugă are pre frica, iară frica* ***den tocmeală*** *judecătoriu are leagea*" (C, EV, 16, p. 25).
>
> (2) „*Dumnezăul iezbândirilor, Domnul,/ Dumnezăul iezbândirilor, omul/ Au smerit şi foarte* ***cu îndrăzneală****/ Au stătut în noroade* ***la ivală***" (TC, P, ps. 93, 1-4, p. 327).
>
> (3) „*Iar, biruindu-să Megaclii, chiema* ***cu tocmală*** *pre Pisistrat ca să ia fata…*" (H, 60, p. 24)
>
> (4) „*…nu lasă nice o pecete, pentru care lucru încă* ***fără opreală*** *să înmulţăsc*" (ÎS, p.58).

2.1.2. Cu timpul, însă, locuţiunile adverbiale se întâlnesc, în număr mare, şi la scriitorii moldoveni, ceea ce sugerează o lărgire a ariei de întrebuinţare, dar şi apariţia frecventă în texte originale:

> (5) „*…precum fietecarea la locul sau înainte* ***la privală*** *vă va ieşi*." (DC, H, 24r, p. 35)

[1] Pentru mai multe detalii privitoare la acest sufix, a se vedea studiul nostru (Chircu 2012) şi bibliografia aferentă acestuia.

[2] Pentru valorile prepoziţiilor, vezi şi studiul Fulviei Ciobanu (1961: 43-66).

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

(6) „*…cum îndată să afla oaminii lui Iordache vornicul la curte cum acel agă şi cum aşe* ***cu îndrăzneală*** *au întrat şi în casa cea mare…* (NC, S, I, p. 353)"

(7) „*…şi i-ar fi fost mai* ***cu ticneală****, ştiind că-i om mare de la uşa împărătiască…*" (NC, S, I, p. 402)

(8) „*…pre cei ce* ***fără tocmeală*** *trăesc să-i povăţuiască spre îndireptarea vieţii lor.*" (PM, MO, I, 4-5, p.191)

(9) „*Luând dar Bichirschii răspunsurile acealea, s-au întorsu iară înapoi* ***cu sârguială*** *şi trecând în Moldova…*" (Pseudo-Amiras, 274v, p. 87)

(10) „*…iar el aice îşi luă o fată a unei rachieriţe de pe Podul Vechiu, anume Arhipoaie, care o chema Aniţa, ţiitoare, de o purta* ***în vedeală*** *între toată boierimea.*" (IN, L, p. 166)

(11) „*…şi pînă a strînge Jalcovschii oştile au eşit tatarii cu mare plian din Ţara Leşască,* ***făr-de nicio zminteală****.*" (AU, CP I, f. 391, p. 347)

(12) „*…ce toată nevoinţa şi truda* ***fără amăgeală*** *giuruindu-le, îndată alor săi au poruncit să fie într-arme gata.*" (DC, H, II, 482, p.115)

(13) „*…ca să mergi acolo, sufere* ***făr de cîrteală*** *toate aceli ce ţi să va întîmpla.*" (CE, 87, p.167)

(14) „*Iară acmu, iată, presupusurile mele* ***la adeverească*** *şi vicleşugurile* ***la ivală*** *au ieşit…*" (DC, II, f. 232, p. 295)

2.1.3. În textele ardeleneşti, numărul derivatelor în ***-eală*** este redus, situaţie care explică absenţa acestui tip de locuţiuni. De pildă, în *Noul Testament de la Bălgrad*, există doar şase derivate, ale căror ocurenţe sunt reduse (***sminteală*** – 3, ***usteneală*** – 8, ***miroseală*** – 2, ***tocmeală*** – 1, ***fierbinţeală*** – 1, ***clipeală*** – 1), ultimul intrând în componenţa singurei locuţiuni, care nu urmează însă tiparul nostru, ci cel al grupărilor locuţionale (***în clipeala ochiului***)[3].

3. Parcurgând cu atenţie principalele noastre dicţionare frazeologice şi/sau explicative (DELR, DEL, DLR, MDER, DEX, DEXI, DELSLR, MDA, DFLR, DELLR), am constatat că numărul locuţiunilor discutate în comunicarea noastră este mult mai mare decât am anticipat, ceea ce reclamat realizarea unui inventar cât mai cuprinzător.

[3] În *Palia de la Orăştie* am întâlnit şase derivate: ***cheltuială***, ***micuială***, ***usebeală***, ***tocmeală***, ***turbureală*** şi ***peteală***.

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

3.1. Prin urmare, pentru o mai bună înţelegere a faptelor de limbă, am grupat unităţile frazeologice în funcţie de prepoziţia care intră în componenţa lor, având, iniţial, din punct de vedere sintactic, rol de centru (GALR I 2008: 607):

- ***cu bizuială*** ‘cu îndrăzneală’, ***cu cheltuială*** ‘scump’, ***cu chibzuială***, ***cu chiteală*** ‘cu socoteală, cu chibzuinţă’, ***cu iuţală*** ‘repede’, ***cu îndoială*** ‘ezitând’, ***cu îndrăzneală***, ***cu neorânduială*** ‘în dezordine’, ***cu nimereală*** ‘adecvat, potrivit’, ***cu orânduială*** ‘în mod organizat’, ***cu osteneală***, ***cu rânduială***, ***cu sfială***, ***cu socoteală***, ***cu ticneală*** ‘în pace, cu mulţumire’;
- ***din amăgială*** ‘amăgindu-se’, ***din greşeală***, ***din nimereală***, ***din obişnuială***, ***din tocmeală*** ‘din fire, de la natură’;
- ***fără amăgeală***, ***fără bântuială*** ‘în voie’, ***făr de cârteală***, ***fără crâcneală*** ‘fără împotrivire’, ***fără greşeală***, ***fără*** (***de***) ***îndoială*** ‘nechibzuit, necugetat’, ***fără ocoleală*** ‘direct’, ***făr de osteneală*** ‘neobosit’, ***fără*** (***de***) ***pesteală*** ‘imediat, îndată’, ***fără*** (***de***) ***orânduială*** ‘neîntemeiat’, ***fără pripeală*** ‘pe îndelete, fără grabă’, ***fără rânduială*** ‘în dezordine’, ***fără*** (***de***) ***sfială***[4], ***fără*** (***de***) ***sminteală*** ‘negreşit’, ***fără socoteală***, ***fără şovăială***, ***fără*** (***de***) ***tăgăduială*** ‘în mod sigur, incontestabil’, ***fără tocmeală***;
- ***la brodeală***, ***la îndoială***, ***la înghesuială***, ***la învălmăşeală***, ***la loveală*** ‘potrivit’, ***la nimereală***, ***la osteneală***, ***la plesneală***, ***la potriveală***, ***la prosteală*** ‘prostindu-se’, ***la repezeală***, ***la socoteală***, ***la strâmtoreală***, ***la tăvăleală***, ***la vedeală***, ***la zminteală***;
- ***de mântuială***, ***de porunceală***, ***de prisoseală*** ‘din belşug, din plin, de prisos’;
- ***în trăncăneală*** ‘la trap’, ***în clipeală*** ‘imediat, numaidecât’;
- ***într-o clipeală, într-o socoteală*** ‘la fel, întocmai, identic’;
- ***pe opinteală*** ‘din răsputeri’, ***pe osteneală*** ‘ostenindu-se’, ***pe porunceală*** ‘la porunca cuiva’.

3.2. Din exemplele aduse în discuţie, reiese că, în aproape toate locuţiunile, substantivul derivat se combină cu mai multe prepoziţii: ***cu***/***la potriveală***, ***cu***/***pe ticneală***, ***pe***/***la porunceală***, ***la***/***în***/***pe ţăcăneală*** ‘cu pas sau cu mers ritmic’, ceea ce evidenţează, pe de o parte, multitudinea valorilor semantice ale prepoziţiilor şi, pe de altă parte, menţinerea în anumite limite a modelului frazeologic „*fără ca sensul să înregistreze o schimbare esenţială sau o alterare a conţinutului expresiv, afectiv, acolo unde este cazul*” (Groza 2005: 56).

3.2.1. Adeseori, alăturarea altei prepoziţii substantivului în ***-eală*** poate duce la modificări semantice: ***fără*** (***de***) ***orânduială*** ‘neîntemeiat’, ***cu orânduială*** ‘în mod organizat’, ***peste orânduială*** ‘neîncadrat într-o regulă’, ***afară de orânduială*** ‘din cale-afară’; ***cu rânduială*** ‘în ordine’, ***fără rânduială*** ‘neorganizat’, ***afară din rânduială*** ‘neobişnuit’, ***fără rânduială*** ‘exagerat’; ***cu îndoială*** ‘nesigur’, ***fără îndoială*** ‘negreşit’, ***în îndoială*** ‘nesigur’.

[4] În limba veche, avem şi o variaţie fonetică: ***fără siială*** (DC, H, 153, p. 169).

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

3.2.2. Alteori, în cadrul locuţiunilor, apar şi determinanţi de tip adjectival, care ilustrează fie faptul că procesul de lexicalizare nu s-a încheiat definitiv, fie că se încalcă unele criterii de delimitare, dintre care îl amintim pe cel avansat de către Gh. N. Dragomirescu, care, în studiul său (1961: 68), preciza, la pct. *c* al grilei, că „*locuţiunea adverbială are o componenţă lexicală unică şi o structură gramaticală împietrită, deci invariabilă – ca şi adverbul – ceea ce însemnează că elementul lexical de bază nu se poate substitui printr-un sinonim, nici nu se poate flexiona, şi nici nu mai poate fi urmat de determinanţi*”: ***fără nicio bântuială*** ‘în bună voie, nesupărat de nimeni’, ***fără nicio bună rânduială***, ***fără bună orânduială*** ‘la întâmplare’, ***cu multă rânduială***, ***cu bună rânduială*** ‘ordonat, cum se cuvine’, ***fără bună rânduială***, ***după toată rânduiala***, ***fără nicio rânduială*** ‘în dezordine, exagerat’, ***cu astă rânduială*** ‘în acest mod’, ***fără niciun fel de îndoială*** ‘în mod sigur’[5], ***fără niciun fel de rânduială*** ‘în dezordine, excesiv’, ***fără nicio sfială***, ***fără nicio socoteală***, ***fără nicio şovăială*** ‘cu fermitate’, ***cu bună tocmeală***:

> (15) „*Şi fu pornit cam cu pripă aici, în ţară, a veni, / Pre toţi,* ***cu orânduială plăcută****, a stăpâni*.” (ZR, OC, vs. 47-78, p.6)

> (16) „*…iară mai* ***cu aleasă socoteală*** *să află în cap şi în inimă…*” (PM, MO, I, 28-29, p. 209)

3.2.3. Analiza detaliată a acestora dovedeşte faptul că unele dintre aceste locuţiuni selectează anumite verbe, ceea ce a făcut ca locuţiunile adverbiale să facă parte, cu timpul, din structura unor expresii sau locuţiuni verbale: ***a cădea la învoială***, ***a ieşi la iveală***, ***a pune la îndoială***, ***a nu ieşi la socoteală***, ***a se lua la păruială***, ***a se lua la cafteală***, ***a pune la socoteală***, ***a ţine la tăvăleală, a sta la tocmeală*** etc.

3.2.4. O mai bună circumscriere a acestui tip de locuţiune adverbială se poate face şi prin referirea la graiurile munteneşti, deoarece, astfel, putem justifica (re)apariţia în vorbirea cotidiană, colocvială a unora dintre locuţiunile adverbiale de astăzi, în a căror structură regăsim cele două elemente componente.

3.2.4.1. Astfel, sunt înregistrate, la nivel dialectal, ***în bâjbâială*** ‘bâjbâind’ (DGDS I 2009: 84), ***cu legumeală*** ‘în rate, plătind sume mici’ (Lexic. reg. 2 1967: 28), ***din plesneală*** ‘pe neaşteptate, repede, din întâmplare’ (*a veni*, *a trece pe undeva* ***din plesneală*** – Udrescu 1967: 207), ***în scuteală*** ‘fără a plăti’ (DGDS III 2011: 207), ***la vezeală*** ‘în văzul lumii’ (Ciauşanu, Gl. 1931: 70).

[5] Încălcarea principiului enunţat ar anula calitatea de modificator al unei alte predicaţii al locuţiunii ***fără îndoială***. Pentru mai multe detalii privitoare la adverbele modalizatoare, vezi GALR I (2008: 599) şi GALR II (2008: 703).

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

4. Raportându-ne la situaţia din limba română actuală, trebuie să recunoaştem că multe dintre aceste locuţiuni nu mai sunt întrebuinţate ori sunt folosite doar regional, însă se pare că cele constituite cu ajutorul prepoziţiei ***la*** sunt „*la modă*”[6] şi, la o simplă căutare pe Internet, ne putem da seama de folosirea acestora în limbajul familiar şi/sau argotic, ceea ce ilustrează vitalitatea şi largile posibilităţile de îmbogăţire a clasei, care reuşeşte să-şi adauge noi membri.

4.1. De fapt, avem de-a face cu un bun exemplu de analogie frazeologică care, spre deosebire de variaţia frazeologică, „*nu dă naştere la variante, ci la unităţi frazeologice noi, asemănătoare ca formă cu altele deja existente în limbă, dar diferite de acestea. În general, este vorba de un tipar frazeologic, mai mult sau mai puţin răspândit care serveşte ca bază formării altor unităţi frazeologice*” (Groza 2005: 99).

4.2. Multe dintre locuţiunile adverbiale din limba actuală nu apar şi în limba veche, ceea ce sugerează o posibilă dezvoltare ulterioară venită dinspre subdialectul muntean (în special, vorbirea populară), unde substantivele derivate cu sufixul ***-eală*** au cunoscut şi cunosc o răspândire semnificativă, fapt care şi explică prezenţa lor în texte munteneşti.

4.2.1. Din această categorie, fac parte expresii precum: ***la abureală***[7], ***la aiureală***, ***la asuceală***, ***la batjocoreală***, ***la băşcăleală***, ***la bâjbâială***, ***la buşeală***, ***la ciubucăreală***, ***la căciuleală***, ***la cârpeală***, ***la ciupeală***, ***la fereală***, ***la glumeală***, ***la grăbeală***, ***la intimideală***, ***la iuţeală*** ‘repede, cu repeziciune’, ***la înghesuială***, ***la îngrămădeală***, ***la învălmăşeală***, ***la mermeleală***[8], ***la miştoceală***, ***la miştocăreală***, ***la nebuneală***, ***la nimereală***, ***la potriveală***, ***la prosteală***, ***la repezeală***, ***la şmechereală***, ***la tocmeală***, ***la tromboneală***, ***la trosneală*** (***la trăsneală***), ***la vedeală***, ***la vrăjeală***:

> (17) „…*Cum acest joc poate muri, m-am gândit cu Advers, să facem o mapă de început mai* ***la abureală***.” (www.linkmania.ro / 13.09. 2013)
>
> (18) „…*mă ! tu crezi că ştirile se dau aşa,* ***la aiureală***.” (www. acasatv.ro/ 1.01.2014)
>
> (19) „*Deşi s-a exprimat, evident, într-un limbaj elevat, gândul trimitea la cocalarii care vorbesc la derută,* ***la asuceală***.” (jurnalul.ro / 15.09.2013)

[6] Rodica Zafiu susţine că avem de-a face cu o extindere semantică, în cazul prepoziţiei ***la***, „*al cărei specific colocvial se manifestă mai ales prin apariţia în construcţii modale*.” (2001: 237) Aceeaşi remarcă o face şi Ioan Milică, care afirmă că „*diversitatea semantică a unităţilor frazeologice din care face parte constituentul* ***la*** *subliniază varietatea contextuală a întrebuinţării în procesul de comunicare*.” (2009 : 217)

[7] A se vedea şi discuţiile Rodicăi Zafiu (2009 : 234-236).

[8] Pentru discuţii privitoare la sensul acestui cuvânt, vezi Zafiu (2013: 9).

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

(20) „…*că-i dat recent şi or făcut-o* ***la batjocoreală***.” (wclub.ro/ 15.09.2013)

(21) „…*se poate face asta sau zici aşa* ***la băşcăleală***?” (forum.travian.ro/ 15.09.2013)

(22) „... *dacă o secundă nu ai fost atent şi ai ratat cuvântul esenţial, cerinţa va avea o rezolvare* ***la bâjbâială*** *din partea ta*.” (eddie.wordpress.com/ 11.08.2013)

(23) „…*un fel de frankenbike…o bicicletă făcută* ***la cârpeală*** *cu piese alese (aproape)* ***la nimereală***.” (bikeblogbucuresti.blogspot.com/ 6.01.2014)

(24) „… *sigur că vi s-au pus condiţii. Aşa se pun întotdeauna condiţii,* ***la ciupeală***.” (omulintreingersidemon.ro/ 22.09.2013)

(25) „*România a jucat* ***la ciupeală****, a sperat într-un egal de compromis*…” (www.click.ro/ 9.09.2013)

(26) „*Poliţia stă la radar* ***la ciubucăreală*** *şi, în loc să fluidizeze traficul, mai rău îl încurcă.*” (www.daciaclub.ro/ 21.09.2013)

(27) „*Bugetul discutat* ***la fereală****. Presa are acces limitat*.” (pesurse.ro / 11.09.2013)

(28) „…*scrie* ***la glumeală*** *sau la serios. Oricum scrie cum îţi vine.” (radungureanu.blogspot.com*/ 31.09.2010)

(29) „*Rochia mea de mireasă făcută* ***la grăbeală***.” (www.desenatori.ro / ro-ro.facebook.com/ permalink.php / 4.10.2013)

(30) „…*asha* ***la intimideală***…” (4.01.2012)

(31) „…*şi dacă tot am umblat creanga prin târg, nu se cădea să vin cu mâna goală acasă, aşa că am târguit* ***la iuţeală*** *câteva casolete de paste*.” (www.maitre.ro/ 14.09.2013)

(32) „*Privatizarea CFR Marfă nu trebuie făcută* ***la înghesuială***.” (www.rfi.ro / 13.09.2013)

(33) „…*mi-e dor de o ţigară fumată* ***la îngrămădeală****, în baia fetelor de la etajul 3*.” (www.femeia.ro / 3.10.2010)

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

(34) „*…sunt atât de multe lucruri de spus, încât nu e greu să te pun într-o ordine a priorităţii, dar o să scriu aşa* ***la învălmăşeală***…” (vancavlad.blogspot.ro/ 15.09.2013)

(35) „*…decât să-ţi faci un tatuaj* ***la manglealã*** *mai bine nu îl faci*…” (www.extreamcs.ro/ 22.09.2013)

(36) „*…e un drum cât se poate de scurt, mai ales când e vorba de un produs românesc mai mult decât sigur făcut* ***la mermelealã***.” (www.nabelea.com/ 1.01.2014)

(37) „*…întreb şi eu dacă ai pe cineva în familie sau* ***la miştocealã****, că am văzut multe prin buc.* …” (forum.4tuning.ro/ 14.09.2013)

(38) „*Te duci la interviu şi îţi ia nişte date* ***la miştocărealã****, după care îţi spune să aştepţi, că te sună ei*.” (www.myjob.ro / 14.09.2013)

(39) „*Îmi place* ***la nebunealã*** !” (trilulilu.ro / 2.10.2010)

(40) „*Consumatorii cumpără* ***la nimerealã***.” (www.ziaruldevrancea.ro / 16.09.2013)

(41) „*Habar n-am ce inductanţe ar folosi băieţii ce manufacturează plăcile de bază, am mers* ***la potrivealã***…” (forum.crazypc.ro/ 4.01.2014)

(42) „*…toate furturile se fac* ***la prostealã***.” (www.gandul.info / 16.09.2013)

(43) „*Prin prostiile pe care le scrie într-un articolaş însăilat* ***la repezealã*** *pe cunoscutul site* […], *dl. Costi Rogozanu* [...] *face o foarte bună reclamă Festivalului Dilema Veche*.” (Dilema veche, 15-21 august 2013, anul X, nr. 496, p. 24)

(44) „*…mulţumesc pentru răspunsuri şi nu m-a supărat nimeni, chiar dacă au fost postate nişte răspunsuri aşa* ***la şmechereală***.” (www.automarket.ro/ 15.09.2013)

(45) „*Băi, Valeriu, păi,* ***pe şmechereală*** *şi cu puţin noroc, pot să am mai mult decât tine în doi ani*.” (Dilema veche, 3-9 octombrie 2013, anul X, nr. 503, p. 3)

(46) „*Am auzit pe vremea lui Ceauşescu când eram puştoaică despre cum se duceau romii* ***la şutealã***.” (gossip.pcvirt.com/ 22.09.2013)

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

(47) „…*maşinile noi, vândute* ***la tocmeală***.” (www.gandul.info/ 15.09.2013)

(48) „*Buzdugan* ***la tromboneală*** *cu vrăjitoarea*.” (www.radiozu.ro / 12.09.2013)

(49) „*Chestia a fost că am făcut configuraţia reţelei* ***la trosneală***.” (forum.chip.ro / 2.10.2010)

(50) „…*totul e* ***la vedeală*** *în faţa celorlalţi*.” (bisericaortodoxanisa.net / 2.10.2010)

(51) „…*un clasament şi nişte statistici făcute* ***la vrăjeală***…” (geocer.ro / 11.09.2013)

4.2.1.1. În unele dintre exemplele de mai sus (21, 24, 30, 34), se observă că locuţiunile adverbiale, atunci când sunt întrebuinţate pe lângă adverbul modal ***aşa***, în postpoziţie, au un rol explicativ, lămuritor, aşteptat, într-un fel, de cel care încearcă să decodeze mesajul şi care îi permite o înţelegere adecvată a acestuia.

5. În anumite cazuri, atât în diacronie, cât şi în sincronie, avem, adesea, variaţii afixale în interiorul locuţiunilor (datorate sufixelor substantivale), care contribuie la dezvoltarea inventarului frazeologic al limbii române, păstrându-se totuşi semnificaţia, ceea ce asigură şi o bogăţie sinonimică pe care puţine limbi o posedă: ***fără greş***/ ***fără greşeală***, ***fără*** (***de***) ***tăgadă***/ ***fără*** (***de***) ***tăgăduială***, ***la nebunie***/ ***la nebuneală***, ***la băşcălie***/ ***la băşcăleală***, ***fără ocol*** / ***fără ocoleală***, ***cu îndrăznire***/ ***cu îndrăzneală***, ***la mişto***/ ***la miştoceală, cu chibzuinţă/ cu chibzuială, fără îndoinţă***/ ***fără îndoială***, ***din obişnuinţă***/ ***din obişnuială***:

(52) „…*însă* ***fără nici o îndoinţă*** *au purces asupra lui*.” (DC, H, 354bis, p. 28)

(53) „…*nădăjduim* ***fără de îndoială*** *că în veacul cel viitoriu priimind săvârşirea dragostii*.” (PM, MO, III, 70-72, p.328)

(54) „*Alegătorii să nu mai voteze* ***la băşcălie****, că se alege praful de această ţară*…” (www.petitieonline.com/ 11.01.2014)

(55) „… *şi nu mai jucam atent, jucam* ***la băşcăleală***…” (forum.cs16.ro/ 11.01.2014)

6. Analiza frazeologismelor din studiul nostru a permis delimitarea unui subtip de locuţiune, adesea strecurat în generoasa clasă a unităţilor frazeologice adverbiale, alcătuită dintr-o prepoziţie şi un substantiv. Faptele de limbă

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

inventariate au relevat faptul că, în ciuda unui regres al acestor locuţiuni, adesea încărcate de arhaicitate şi întrebuinţate, astăzi, mai mult din raţiuni stilistice, avem totuşi a face cu un tipar care diferă întru câtva de cel de odinioară, în sensul că nu mai permite o combinare prepoziţională laxă, ci se limitează la folosirea prepoziţiei ***la*** şi a unui substantiv în ***-eală***, adesea provenit din limbajul familiar, colocvial, uşor argotic, care a reuşit să reactiveze un sufix care caracteriza limba veche şi graiurile munteneşti.

SURSE

Cantemir, Dimitrie, 1999-2000, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, glosar şi indici de Stela Toma, vol. I-II, Bucureşti, Editura Minerva. (DC, H)

Cantemir, Dimitrie, 1973, *Istoria ieroglifică*, ediţie ilustrată de Simona Runcan, Bucureşti, Editura Minerva. (DC, II)

*** 1988, *Carte[a] lui Epictit* (1785), text îngrijit de Antonie Plămădeală, în Anton Plămădeală, 1988, *Alte file de calendar de inimă românească*, Sibiu, [s.e.], 1988, p. 130-181. (CE)

Ciauşanu, G. F., 1931, *Glosar de cuvinte dialectale din judeţul Vâlcea*, Bucureşti, Imprimeria Naţională.

Corbea, Teodor, 2010, *Psaltirea în versuri*, ediţie, studiu introductiv, note şi glosar de Alin-Mihai Gherman, Bucureşti, Editura Academiei Române. (TC, P)

Coresi, 1914, *Carte cu învăţătură,* publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I (*Textul*), Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co. (C, EV)

Costin, Nicolae, 1990, *Scrieri*, în două volume, ediţie îngrijită de Svetlana Korolevschi, Chişinău, Editura Hyperion. (NC, S)

*** 2013, *Dilema veche*, X, nr. 496, 503 şi 515.

*** 1998, *Învăţătură sântă adecă a sântei şi dumnezăieştii Liturghii*, tâlcuire de pe limba greacească pe limba rumânească de Ieremia Cacavela dascăl (1697), prefaţă, tabla numelor şi glosar de Arhim. Gamaliil Vaida, notă asupra ediţiei de Magdalena Georgescu, studiu introductiv de Emilian Popescu, Cozia, Sfânta Mănăstire Cozia. Eparhia Râmnicului. (ÎS)

*** 2003, *Herodot*, ediţie de Nicolae Iorga, Bucureşti, Editura Artemis. (H)

Mareş, Lucreţia (coord.), 1967, *Lexic regional*, vol. 2, Bucureşti, Societatea de Ştiinţe Filologice. (Lexic. reg. 2)

Marin, Maria (coord.), 2009-2011, *Dicţionarul graiurilor dacoromâne sudice*, vol. I–III, Bucureşti, Editura Academiei Române. (DGDS)

Movilă, Petru, 1996, *Mărturisirea ortodoxă*, editată de Niculae M. Popescu, Gheorge I. Moisescu, cu o precuvântare de Tit Simedrea, Mitropolitul Bucovinei, Iaşi, Editura Junimea. (PM, MO)

Neculce, Ion, 1955, *Letopiseţul Ţării Moldovei şi O samă de cuvinte*, ediţie îngrijită, cu glosar, indice şi o introducere de Iorgu Iordan, Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă. (IN, L)

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

*** 1988, *Noul Testament* (1648), ediţie de Eva Mârza şi Iacob Mârza, Alba-Iulia, Editura Episcopiei Ortodoxe Române. (NTB)
*** 1968, *Palia de la Orăştie* (1581-1582). Text – Facsimile – Indice, ediţie îngrijită de Viorica Pamfil, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Pseudo-Amiras, 1975, *Cronica anonimă a Moldovei* (1661-1729), studiu şi ediţie critică de Dan Simionescu, Bucureşti, Editura Academiei Române. (Pseudo-Amiras)
Românul, Zilot (Ştefan Fănuţă), 1996, *Opere complete*, ediţie îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii şi indici de Marcel-Dumitru Ciucă, Bucureşti, Editura Minerva. (ZR, OC)
Udrescu, D., 1967, *Glosar regional Argeş*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Uricariul, Axinte, 1993-1994, *Cronica paralelă a Ţării Româneşti şi a Moldovei*, vol. I–II, ediţie critică şi studiu introductiv de Gabriel Ştrempel, Bucureşti, Editura Minerva (AU, CP) .

DICŢIONARE

Breban, Vasile et alii, 1969, *Dicţionar de expresii şi locuţiuni româneşti*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică. (DELR)
Comşulea, Elena et ali, 2002, *Dicţionar de expresii şi locuţiuni*, Chişinău, Editura Ştiinţa. (DEL)
***, 2010, *Dicţionarul limbii române*, vol. I-XIX, Bucureşti, Editura Academiei Române. (DLR)
Bucă, Marin, 2011, *Marele dicţionar de expresii româneşti*, Bucureşti, Editura Meteor Press. (MDER)
***, 2009, *Dicţionarul explicativ al limbii române*, ed. a 2-a, rev., Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic Gold. (DEX)
Dima, Eugenia (coord.), 2007, *Dicţionar explicativ ilustrat al limbii române*, Chişinău, Editurile Arc & Gunivas. (DEXI)
Mărănduc, Cătălina, 2010, *Dicţionar de expresii, locuţiuni şi sintagme ale limbii române*, Bucureşti, Editura Corint. (DELSLR)
***, 2001-2003, *Micul dicţionar academic*, vol. I-IV, Bucureşti, Editura Univers Enciclopedic. (MDA)
Tomici, Mile, 2009, *Dicţionar frazeologic al limbii române*, Bucureşti, Editura Saeculum Vizual. (DFLR)
Duda, Gabriela et alii, 1985, *Dicţionar de expresii şi locuţiuni ale limbii române*, Bucureşti, Editura Albatros. (DELLR)

BIBLIOGRAFIE

Boroianu, Ioana, 1974, „Conceptul de unitate frazeologică; tipuri de unităţi frazeologice”, *Limbă şi literatură*, XVIII, nr. 1-2, p. 25–34; p. 242–247.

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

Bulgăr, Gheorghe, 1971, „Despre structura lingvistică şi stilistică a locuţiunilor româneşti”, în Gheorghe Bulgăr, 1971, *Studii de stilistică şi limbă literară*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, p. 243-250.

Bulgăr, Gh., 1960, „Despre locuţiunile româneşti de tipul *pe alese*, *de mînecate*, *pe nevăzute*”, *Studii şi cercetări lingvistice*, XI, nr. 3, p. 396–401.

Căpăţînă, Cecilia, 2000, *Limba română. Locuţiunile*, Craiova, Editura Universitaria.

Cernea, Maria, 2009, *Unităţi frazeologice în limba română*, Târgu-Mureş, Editura Kreativ.

Chircu, Adrian, 2012, „Un sufix ieşit din «*amorţeală*», rom. *–eală*. Repede aruncătură de privire asupra limbii române de azi”, în Saramandu, Nicolae, Manuela Nevaci, Carmen-Ioana Radu (eds), *Convergenţe lingvistice. Lucrările celui de-al IV-lea Simpozion Internaţional de Lingvistică* (Bucureşti, 5-6 noiembrie 2010), Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, p. 175-182.

Chircu-Buftea, Adrian, 2011, *Dinamica adverbului românesc. Ieri şi azi*, Cluj-Napoca, Casa Cărţii de Ştiinţă.

Ciobanu, Fulvia, 1961, „Valorile prepoziţiilor în construcţie cu adverbele”, în Graur, Al., Jacques Byck (eds), *Studii de gramatică*, III, Bucureşti, Editura Academiei Române, p. 43 − 66.

Colţun, Gheorghe, 2000, *Frazeologia limbii române*, Chişinău, Editura Arc.

Dimitrescu, Florica, 1958, *Locuţiunile verbale în limba română*, Bucureşti, Editura Academiei Române.

Dragomirescu, Gh. N., 1964, „Îmbinările de cuvinte indivizibile, analizabile şi neanalizabile”, *Limbă şi literatură*, VIII, p. 391-410.

Dragomirescu, Gh. N., 1963, „Problema locuţiunilor ca obiect al analizei gramaticale”, *Limba română*, XII, nr. 6, p. 618-625.

Dragomirescu, Gh. N., 1961, „Locuţiunile adverbiale”, *Limbă şi literatură*, V, p. 59-67.

Groza, Liviu, 2005, *Dinamica unităţilor frazeologice în limba română contemporană*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti.

Guţu-Romalo, Valeria, 2008, *Gramatica limbii române*, vol. I (*Cuvântul*), vol. II (*Enunţul*), tiraj nou, revizuit, Bucureşti, Editura Academiei Române (GALR I–II).

Hristea, Theodor, 1994, „Elemente de frazeologie românească”, în Theodor Hristea, 1994, *Probleme de cultivare şi de studiere a limbii române contemporane*, Bucureşti, Academia Universitară Athenaeum, p. 136-144.

Ioaniţescu, Eugen, 1956, „Locuţiunile”, *Limba română*, V, nr. 6, p. 48-54.

Milică, Ioan, 2009, *Expresivitatea argoului*, Iaşi, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza”.

Munteanu, Cristinel, 2013, *Frazeologie românească. Formare şi funcţionare*, Iaşi, Institutul European.

Nica, Dumitru, 1967, „Locuţiunile pronominale”, *Anuar de lingvistică şi istorie literară*, XVIII, p. 199-203.

Nica, Dumitru, 1963, „Locuţiunile substantivale în limba română”, *Limba română*, XII, nr. 5, p. 58-70.

Pană Dindelegan, Gabriela, 2001, „Adverbial, -ă”, în Bidu-Vrănceanu, Angela et alii, 2001, *Dicţionar de ştiinţe ale limbii*, Bucureşti, Editura Nemira.

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)

Scherf, Ioana, 2006, *Expresii frazeologice în limbile germană şi română*. *Studiu contrastiv*, Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, R.A.
Şăineanu, Lazăr, 1999, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despe tranziţiunea sensurilor*, cu o alocuţiune-prefaţă de B. P. Hasdeu, ediţie îngrijită, studiu introductiv şi indice de Livia Vasiluţă, Timişoara, Editura de Vest.
Zafiu, Rodica, 2013, „Mermeleală", *Dilema veche*, X, nr. 515, p. 9.
Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, Bucureşti, Editura Universităţii din Bucureşti, 2001.

Adrian CHIRCU
Universitatea „Babeş-Bolyai" din Cluj-Napoca

BDD-V2854 © 2015 Editura Univers Enciclopedic Gold
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 12:54:46 UTC)